

Soul Searching

פרשת וישב תשע"ב

Artsroll - Steve Chmash

12 Now, his brothers went to pasture their father's flock in Shechem. 13 And Israel said to Joseph, "Your brothers are pasturing in Shechem, are they not? Come, I will send you to them." He said to him: "Here I am!" 14 And he said to him, "Go now, look into the welfare of your brothers and the welfare of the flock, and bring me back word." So he sent him from the depth of Hebron, and he arrived at Shechem.

15 A man discovered him, and behold! — he was blundering in the field; the man asked him, saying, "What do you seek?" 16 And he said, "My brothers do I seek; tell me, please, where they are pasturing." 17 The man said: "They have journeyed on from here, for I heard them saying, 'Let us go to Dothan.'" So Joseph went after his brothers and found them at Dothan.

18 They saw him from afar; and when he had not yet approached them they conspired against him to kill him. 19 And they said to one another, "Look! That dreamer is coming! 20 So now, come

2

Artsroll - Steve Chmash

15. איש — A man. This man was the angel Gabriel in the likeness of a man (Targum Yonasan), whom God sent to lead Joseph to his brothers, to fulfill the prophecy to Abraham (Ramban). When Joseph could not find his brothers, he had a perfect excuse to return to Jacob and avoid what he knew would be an unpleasant meeting. Instead, he displayed great loyalty to Jacob by searching for them persistently (Rashbam).

17. נסעו מזה — They have journeyed on from here. They are no longer in this pasture and it is pointless to search for them in this general area (Sforno). Joseph understood the man in the literal sense that the brothers had left Shechem and gone to Dothan, but the Midrash gives a deeper interpretation to his words, which, had Joseph understood it, would have frightened him off. The man was saying, "You asked about your brothers, but they have gone away from any feelings of brotherhood. Instead, they have gone to Dothan — from the word דן, law — i.e., they are seeking legal grounds to put you to death."

6 אשך יקנוס (גירסה)

ואם כן איפה למה אירא ויהי אחי האם יוכלו

הם לבטל שעה שעומדת לי מאתו יתברך על

כן מחלת דבר המלאך הדובר בו היה להסית *

תועה מלכו כל יכטח בחלומו. כי גם אם יהיה

זה פתורו לא תמנע בחירתם מהם, ואל יכטח

כמשענת קנה הרצון ההוא בחלומו, כי אם אש

קנאתם תבער בם מה יהיו חלומותיו האם יקומו

ויעזוהו יהיו עליו סתרה, ומה גם כי אין זה

פתרון חלומו ההוא במדובר, זהו וימצאוהו

איש והנה תועה בשדה כמו שנתבאר בס"ד,

והוא כי למה שכל חפץ ה' היה הלך ילך

לדעת מצוימה ככל הכתוב, על כן לא רצה

ישוב מדרכו, אך מדאגה מדבר פן יסתכן ראה

והתקין על ידי שלשה שרפי קדש.

והענין, כי הנה יוסף היה מתנהג כשירה

עמם — כאשר כתבנו על רועה את אחיו

בצאן — ומתנאה עליהם, ואילו פני ימלא

תוכחות והנהגת שירה כאשר בתחלה בבוטחו

בחלומו, הלא לא ימלט נפשו כי ימתוהו באש

קנאתם. על כן בא האלהים ביד מלאכיו למחווה

הרוך אשר ילך בו אתם. והנה אם היה המלאך

בפתח דבריו מגיד דבר אכזריהם עליו, הלא

יסוג אחר ויעלה אל אביו ולא הייתה נעשית

עצתו יתברך להודיע את יוסף מצרימה, על

כן מה עשה, לאט לאט הודיעו, באופן יאחו

צדיק רבו ולא ישוב אחר, כי אם, אז יכנע

ויתן קולו כעני עבדים אל יד ארזיהם לקר

דעתם כל יפיתוהו תחת ידם, וישמט מידם,

ללכת מצרימה. והוא כי לולא באו המלאכים

הנה היה מחזק מצתו לעומת מצחם כדרכו,

וגם מה כבטחו בחלומו והיה מת תחת ידם.

על כן בא הראשון והסיר מנגן חלומו אשר בטח

בו, מנגד עניו. והודיעו כי תועה הוא ולא יעז

במעוז החלום נגד בחירתם, והוא אומר תועה

בשדה כלומר תועה אתה בתלום אשר הלמת

והנה אנתנו מאלמים אלומים בתוך השדה,

שעולה על רוחך כי בהיותך אתה בשדה עתה

יגדלך, תועה אתה בזה כי אין זה פתורו וכן

לא יגן חלומך בעדך. וזה נקודת הבי"ת כפת"ח

ולא בש"א שהוא באומר בהשדה הידוע הנ"ל

הוא שדה חלום, ולא הכביד עליו פן ישוב

אחר, רק הניח הדבר ברשיון.

ועדיין היה זדון בקרבו אם לפניו ילך ואם

יחלף, על כן בא השני ואמר לו מה תבקש, כלומר

התבקש שלום או מלחמה, ועל כן לא אמר את

מי תבקש, לומר האם תבקש אחוה ושלום אל

תיא.

מראש צורים

הגירה אמת

341

3

שם פעמיו לכיוון שכם. שם אמנם היו אמורים האחים להימצא, אלא שהפעם יוסף לא מצאם יוסף בשכם, ומתוך חיפושי אחריהם נותר יוסף תועה בשדה.

התורה ממשיכה ומספרת שתוך כדי תעיתו בשדות, פגש יוסף באיש. הלה שאלו לפשר חיפושי, וכיוסף השיב לו כי את אחיו הוא מבקש, הדריכו האיש ללכת לכיוון הותן, ששם האחים רועים.

כל אריכות הדברים שבמקרא נראית לכאורה תמוהה. לשם מה מוסיפה התורה פרטים אלו הנראים כענייני כשוליים? מה מעלה ומה מוריד לעצם הענין הפרט שיוסף לא פגש את האחים בשכם אלא בדותן? ומאי נפקא מינא איך הגיע יוסף לדותן, אם מדעת עצמו או על פי הוראת איש אלמוני?

גם עצם המאורע נראה מוזר למדי. תועה לו נער בשדות ליד שכם ופוגש באדם השואלו ומתעניין לדעת מה הפעו. יוסף מסביר שאת אחיו הוא מבקש ופונה אל האיש בבקשה שיוורה לו היכן הם. מנין ליוסף שבידי אותו אדם המידע המבוקש? למרבה הפלא, אכן אותו ההלך בדיוק שמע את שיחת האחים שהחליטו לעקור לדותן, והוא אמנם מדרך את יוסף לאותו כיוון. לפנינו שרשרת מקרים מוזרה ביותר, אך מה לה לתורה?

החסכנות במלים, לפרוש בהרחבה כה רבה ירעה וז?

4 ער אזנים פרשת וישב לו לתורה

והנה תעה בשדה. הבי"ת נקוד פתח והיינו במקום היא הידיעה, ר"ל השדה הידוע, והיינו זה שלקח יעקב מיד בני חמור אבי שכם, כי בטוח היה יוסף שאחיו לא ירעו בשדה אחר. ואע"פ שחשדם בג' דברים, אבל לא על הגזל.

5 תורה וישב לו ידיו משה שכה

שם אמנם יוסף, גם כי ידע כי רעה בלבכם, רוח אחרת עמנו, אומר בלבו מי יודעני ארץ נהי העלנו גם עלה על אחי, כי כה הראני ה'. והנה אנתנו מאלמים אלומים בתוך השדה וישתחו אלומותם לאלומתי, ואין זה כי אם אלקה לי אצא השדה אל צאנם ושם יקרו וישתחו לי.

(טו) ועל זה השיב ואמר את אחי אנכי מבקש לומר גם שהם לא יבקשו אתה אנכי מבקש אחוזתם, וכוה אינו מיותר אומרו אנכי מבקש אתה אומר את אחי, אך הנידה נא לי איפה הם רועים כלומר כי אם הם בשכם ירא אני כי הוא מוכן לפורענות.

(יז) ועדיין לא נגלה אליו פירודם העצמי מאחות בני רחל, כי לא ערכו אל לבם שני המלאכים לומר, פן יחזור מדרכו, אך אחרי אומרו את אחי אנכי מבקש שהוא יבקש אתה עמהם עם שהם לא כן לבם, או בא המלאך השלישי ומצא את לבו לאמר לו בפירוש נמנו מזה הוא האתה כמאמרם ו"ל (תנחומא פרשה זו) ממנין ו"ה.

דויתנה ולא דויתנה, לומר כי עשו אחזה מהעשרה לבדם ולא כללם בחונכם את שני בני רחל. והנה אחרי אשר נאמר זה אליו לאט לאט ובשובה ונחת, ולא מתחלה נסעו מזה, לא גדל ההתפעלות להתחבא לברוח, רק על משמרת שליחותו נצב. ומה גם כי ראה המלאך השלישי כי מראה מקום הוא לו כי הם בדוחק, או אמר כלבו, לו היה פתח, למה יראני אין ועמל יביט, אך אין זה רק שהאחד היקל והסיר טעות בטחוני ממני פן בדרך אהן מצה והשני זרני יותר שאבקש אתה ושלום. והשלישי הודיעני עוצם פרוץ למען לא כלכך אבקש שלום כי אם גם אפיל תנחמי בלב נשכר כי רעה בלבכם, וכן היה שהיה מתאכזר וכוכה כרגלי כל אחד ואחד מהם כמו שאמרו ו"ל (בראשית רבה צא ח) באומרים אשר ראינו צרת נפשם בהתחוננו אלינו. ועל ידי כן מצא תנינה ונותרה בו נשמה, וירד מצרימה אל המנוחה ואל המעלה המעותדת לו מן השמים, ולקבל עונשו ביני ובנינו.

אזנים מרשת יושב לו תורה

רסט

(טו) וימצאוהו איש. זה גבריאל. רש"י, למה שלחו כון השמים מלאך להראות ליוסף את הדרך אל אחיו, המתנכלים להמיתו, ובאופן היותר טוב - למוכרו לעבד? ואולי כבדי להסיר את הפלא מיעקב, שידע שבניו שונאים את

יוסף ומקנאים בו, ואעפ"כ שלחו אליהם? אבל המלאך, שבא להראות ליוסף את הדרך... למצרים, מלמד אותנו כי מאת ה' היתה זאת, כי כבר באה השעה ליעקב ובניו לרדת מצרימה (עי' ביב"ע) כשלשלאות של ברול, וברחמי ה' נמכר יוסף למצרים, ואח"כ ירדו אחיו יעקב ובניו, ולפיכך סדדה חכמת יעקב ובניו נסתתרה, ושלח בעצמו את הבן וקנים שלו, שאהבו אהבת נפש, אל אחיו, המתנכלים להמיתו, והקב"ה שלח עוד מלאך להתנחמו הדרך... למצרים.

11 וימצאוהו איש. זה גבריאל. יש להצטער מאד על אשר נשלח מלאך ממרום להראות ליוסף את הדרך לאחיו ולהביאם לידי נסיון, שלא עמדו בו, ואף שכבר נגזרה גזרה על יוסף להמכר לעבד למצרים, כרי שלא יצטרך יעקב ובניו לרדת לשם בשלשלאות של ברול, אבל מה היה חסר, אם היו מוצאים אותו המדינים תועה בשדה, והם היו המוכרים אותו למצרים, ולא היתה

א"ת לרעה

התעבה הזאת נעשית ע"י בני ישראל? אלא שאז היינו מהדרים אחרי מדותיו של הקב"ה ואומרים כמה (טרם שהכיר את השטן של שנתא הינו, המרקד בינינו): "מה גשתנה אומה זו מכל אומה ולשונו, שמצרים משתעבדים בה?" (ש"ר פ"א). ולפיכך הראו לנו בעליל את השנאה קנאה, ששרר בין בני יעקב, טרם שירדו למצרים, שהגיעה עד להריגת או למכירת את, החולם אודות מלוכה ושלטון, - עד שהכל יאמר, שלא היו ראויים או להיות כעם חפשי ומלכו מקרבו, והי' מן ההכרח לשלחם אל כור הברזל למצרים, להשתעבד לעם אחר, עד

Artzwell - Ramban

[Ramban elaborates on Rashi's comment:] Now, our Sages⁷⁶ - ואין הכונה לרבותינו שיקראו לו האיש נסעו מזה מן האחזה והלכו לעורך עליך רינין ומרעומות do not mean to say that the man told [Joseph] explicitly, "[Your brothers] have journeyed away from this, i.e., from any feelings of brotherhood, and have gone to stir up judgments and

grievances against you," for if so [Joseph] would have refrained from going after them and would not have endangered himself.⁷⁷ אכל חכמה Rather, their intention is to say that "the man אמר לשון משמש - ש"ם כן היה נמנע ללכת ולא היה מסכן בעצמו - but he said an expression that has two meanings, both of which were true. But [Joseph] did not understand the hidden meaning that lay in it, so he followed the revealed (plain) meaning of it, and he went after his brothers and found them at Dothan, as [Gabriel] had told him. [The Sages] - ודרשו זה, ממני שקראיש הנה הוא מלאך, ואם כן יודע הוא אנה הם - so why did he not say directly, "They are in Dothan," - ואמר כמסתפק, ששמע מהם שילכו שם ואינו יודע אנה הם עמה, but said instead, as if he were in doubt, that he heard from them that they were going there but he does not know for sure where they are now? This is why [the Sages] expounded [the "man's"] statement in this manner.

13 - שיעורי חומש ז' ז' ז' ז' ז'

וברש"י: "נסעו מזה - הסיעו עצמם מן האחזה." כשאמר בתורה "זה", הכוונה לדבר שמראים עליו באצבע, ולכן, כשהאיש אמר לו נסעו מזה ולא אמר נסעו מכאן, הכוונה שנסעו ממך, שיוסף עומד שם והאיש מצביע על יוסף.

רסד נתיבות וישב חיים

וכ' רש"י ז"ל: "זה גבריאל", עכ"ל. ויש להקשות: דא"כ, למה היה צריך לשאול מיוסף "מה תבקש?" והלא היה יודע מה שהיה מבקש, והלא זו גופא אמנם היתה שליחותו - להגיד ליוסף איפה האחים רועים? בכדי שיימכר למצרים? (וכמו שפרש"י ז"ל על "מעמק חבורך", ע"ש).

ונראה לתרץ: ע"פ מ"כ רש"י ז"ל לעיל (ג ט) עה"פ: "איכה?", וז"ל: "יודע היה היכן הוא, אלא ליכנס עמו בדברים: שלא יהא נבהל להשיב אם יענישהו פתאום", עכ"ל.

וכעין זה לא רצה גבריאל לומר לו פתאום: "נסעו אחיך דויתנה" - דא"כ, היה יוסף נבהל מהכרת האיש אותו ומידיעתו את מבוקשו, ואולי היה מריח מלכות, והיה מתחרט מהליכתו והיה שב לאביו, ולא ישתלשלו המאורעות שהביאו לבסוף ליציאת מצרים.

באברים בכוחה לעשות ובענין שכתוב וישלח אברהם את ידו, ויש עשיה הנאה
מחמת בית הלב, שכל כן נתעצמה הבינה שבלב, עד שהאברים מעצמם נמשכים
לעשות ולא יצטרך לכוון לעשות, וכמו כשרואה כותל נופל אוינו נצרך לכוון ולשלוח
את רגלנו לסור מן המקום שלא יפול עליו הכותל, כי באשר הדבר ברור בלא שום
ספק, שאם לא יסור מן המקום יפול עליו הכותל וירוצ את גולגולתו, ואין צורך
לזה ישוב חדעת, כן הוא נמי בענינים אשר מצד התעצמות בית הלב יודע ומבין
שכן צריך להיות בלתי שום שקלא וטריא.

ויוכן עוד יותר על פי דבריו של הרבי מקוצק, בספוק וישלח אברהם את ידו
ויקח את המאכלת לשחט את בנו, היינו שהוצרך לשלוח את ידו ולא היתה היד
נמשכת מעצמה לעשות, כי מחמת שבאמת לא היתה כוונת השם יתברך לשחוט
אלא להעלות בלבד, לא היתה היד נמשכת מעצמה לעשות פעולה זו והוצרך
לשליחת ידו, כי בכל מקום היתה ידו של אברהם אבינו עליו השלום נמשכת
מעצמה לרצון השם יתברך, עד כאן דבריו. וכן ביאר בספר יאורה ישראל
(ליקוטים חזשים, פרשת לך), שכל עשיות של אברהם אבינו עליו השלום, לא היתה
להטת רצונו בלתי לה לבדו, ובה נתקשרו כל רמ"ח איבריו לעבודתו יתברך. והנה
כאשר רצה אברהם אבינו עליו השלום להעלות את יצחק בנו עולה לה', וזה לא
היה רצון הבורא רק להעלותו ולא לשחטו, לכן היה צריך אברהם אבינו עליו
השלום לכופ את ידו לעשות שליחותו, וזהו וישלח.

ובספר יאורה דכלה' (דף קטז ע"ב), הוסיף לפרש על דרך זו את שמצינו אצל
דוד המלך שאמר "חשבתו דרכי ואשיבה רגלי אל עונתי" (תהלים קיט, טז), ודודו
חכמינו זכרונם לברכה (ויקרא רבא לה, א), שהיו רגלי מוליכות אותו לבתי כנסיות
לבתי מדרשות, והיינו שהקדושה היתה מורשת וקבוצה ושלטת על כל איבריו
עד שמעצמם רצו לבתי כנסיות ולבתי מדרשות לעשות רצון אבינו שבשמים, ולא
רצה האבר מרצונו להתנועע לשום דבר המתור, ומכל שכן לדבר עבירה, ע"כ
וראה להוסיף על דבריו שכן מצינו נמי שאמר נעים זמירות ישראל "כל עצמותי
תאמרנה ה' מי כמוך" (תהלים לה, ז), היינו, שהצדיק המוכן את גופו מכל סוג
ופנים, או איבריו מעצמם שואגים "ה' מי כמוך", ולא רק האברים אלא אפילו
העצמות שהן החומר חס כיבוד, גם הן תאמרנה "ה' מי כמוך", מאחר שהם
נמשכים אלידיו ה'.

19 וביאור הענין הוא, שכאשר אדם ממשיך טומאה על עצמו אפילו בשוגג, ועשית
איבריו מרכבה לסיטרא אחרא, ואז נמשכים אליו טומאות אחת. וכן להיפך,
שכאשר האדם מקדש את עצמו כמעט, אונה הקדושה מושכת ומשפיעה עליו
קדושות נוספות ובמודה מרובה, שכן מרובה מידה טובה ממידת פורענות, וכפי
שביארנו לעיל.

מכוח זקף יודע משמים כדי לתת ליעקב אבינו לידת למצרים כדרך כבוד
ועתה לאחר שהקדמנו את ההקדמה הזאת, נבוא לבאר על פי דרכה את כל הענינים
התמוהים שפרשה. והנה ביארנו כי הצדיק הנמצא במעלה הנבונה ביותר, מתקן
את כל גופו ומוקקו מכל סוג ופנים, ואז מולכים אותו איבריו מעצמם למלאות
את רצון הבורא יתברך. ואם מצינו זאת באברהם אבינו, אי פשוט שום יעקב
אבינו כחיד האבות הגיע למדרגה הזאת, וכבר ביארנו בארוכה את מעלתו הנשגבה
של יעקב אבינו בפרשיות הקודמות. ואם כן אפשר לומר בעזרתו יתברך, שאף כל
השבטים הקדושים שאין לנו כל השגה בשיגם ושיחסם, עלו ונתעלו יחד עם אביהם
הצדיק למדרגתו, והיו כולם רזע קודש בלא שום סוג ופסולת, וכמו שפירש בספר
יתפארת שלמה: (פרשת ויצא) את הפסוק בתהלים (קכב, ד) "ישבטי י"ה עדות
לישראל, רצונו לומר, כי כל ענין מעלת הצדיקים להיות גם כן תולדותיהן כיוצא
בהן, לזאת על ידי השבטים הקדושים שהיתה מטתו שלימה, וי"ב שבטי י"ה כולם
צדיקים כולם ברורים, מזה היה ניכר מעלתו של יעקב אביהם, וזהו עדות לישראל,
ע"כ. ובספר הישליהי הקדוש (בראשית פרשת וישב מקץ וישב, תורה אור, ז), כתב,
שנודע מעלת השבטים גדולה עד מאוד, שבדאי מעלתם יותר ממעלת מלאכי
השרת, והם כבוד י"ב צורות שם היות.

ואם כנים הדברים אפשר לומר, כן כל פעולות השבטים היו מחמת שאיברייהם
הובילו אותם לקיים ולמלא את רצון ה' בתכלית השלמות, ולא היתה ליעקב
ולשבטים הקדושים ברירה ואפשרות לפעול כרצונם, מכיון שעל כרחם היו
איברייהם מוכרחים לפעול כרצון ה'. ואף על פי שבאותה השעה לא היה הסבר לכל
המעשים כפי אשר תמהו בתחילת הדברים, אמנם כבר העיד הנביא ירמיה
שהבורא יתברך, "גדל העצה רוב חוליליה אשר עיניך פקחות על כל דרכי בני אדם"
(ירמיה לב, יט), ופירש רד"ק, גדול העצה, שעצותיו נודלות ומעשיו רבים מחשיגם
והוא המגיד מראשית אחרית פעל הכל לטובה.

מעתה מכיון שרצונו יתברך היה, שיעקב אבינו לא יוד למצרים בכניו,
איבריהם של יעקב אבינו ובניו הקדושים רצו מאליהם לקיים רצון הבורא, וכפי
סדר השתלשלות הענינים שאירעה לאחר מכן, וכניכול נישלח מהם הנחירה על
ענין זה. ולפי זה לא היתה ליעקב אבינו בחירה על ענין "וישראל אהב את יוסף"
ויכו על קבלת דבתם הרעה של השבטים, מפני שכן ענין רצון העליון, וגם לשבטים
לא היתה בחירה על שנאתם ליוסף, ולא על ויקנאו בו ולא על מכירתו.

וגם על יעקב נפלא, מה ראה על ככה ומה הגיע אליו לשלוח את מורשי לבבו
ביד מבקשי נפשו, כי הלא אמרו רבותינו זכרונם לברכה (בראשית רבה פד, יב) כי
כשהיה יעקב זוכר הודאת יוסף בשליחותו היו מעניו מתחכין. איך לא תש אל
שנאתם אותו, ולמה לא יתמה על עצמו כי מי יחוש חוץ ממנו. גם אם היה הדבר
אצלו בספק הלא ספק נפשות להחמיר. והן אמת כי על יעקב אפשר להשיב אמרנו
לו לאמר, כי לא חשב כזאת על מטתו שלמה כולם צדיקים יעשו רעה. אך על יוסף
יפלא הפלא ופלא איך אבד חכמתו ובינתו, ידע עברתם כי קשתה ואש קנאתם
וחמתם בערה בם מאד אשר לא יכלו דבר' לשלוט ולא יחמלו ביום נקם, ולמה יתן
המכשלה הזאת לפניהם אולי ימהרו לשפוך דם, וגם שם נפשו בכפו. ואם נעלם
מעיני בשר לו, למה יאטם אזנו משמוע מאמר קדישי עליון באומרם אליו נסעו
מזה, וימגע רגלו מנתיבתם ויילך וישוב לביתו, ע"כ לשון קדשו.

ביאור שלושת המדרגות המצויות בקרב עובדי ה'
וכדי ליישב את כל התמיהות וליישר את כל המעקשות; וכדי שנוכל לקרב מעט
אל השכל את עיני הפרשה, נקדים לבאר את שלשת המדרגות שמצינו בעשיית
רצון הבורא ברוך הוא. ואלו הם, יש אדם שמקיים את התורה משום שמבין
בשכלו שכן ציוה המלך, ולשומע וינעם ומנגד הממרה את פיו חלילה אחריתו רע
ומר, נמצא כי האיש הלזה לבו וכל אבריו נמשכים ומתאווים לרע ולגשמיות,
ובעבודתו הוא עובד את ה' יתברך ויתעלה רק במוחו ששם משכן השכל, וכל ימיו
הוא צריך להשליט את המוח שמבין כי יש לבחור בטוב על הלב שמתאוה לרע.

והמדרגה שמעליה, כאשר האיש היהודי עובד את ה' יתברך כפי שמבואר בספר
'חובות הלבבות' (שער עבודת האלוקים פ"ה) הכותב, כי גדר העבד הנאמן בעבודתו
לאדונו, שיכבדהו [שיעבדהו] לבדו [כלומר, ללא פניות] בדיבור ובמעשה, ושיהיה
נאמן ומשתדל בעניניו בגלוי ובסתור, ושיירא אותו ויפחד ממנו כל זמן שהוא עומד
לפניו, וכי וישפיל וייכנע לאדונו בנראה ממעשיו ובסתור מצפוניו, ושינהג בשיפלות
לפניו במבלבשו ובמידותיו, ויכבדהו, וירוממהו בלשונו ובלבבו, ושישבח ויודה אותו
ביומו ולילו, וכי וירוך לעבודתו בשמחה ובטוב לבב מאחבתו שימצא הן בעיניו,
ויתקרב אל רצונו, ויתחנן לו תמיד לרצות אותו ולכפר לו, ויאהבהו. ויפחד שיהיה
מקצר במה שצוהו, וישמור מצוותיו, ויתרחק ממה שהזהירו ממנו וכו', ולא יביט
כי אם אל דרכיו, ולא ישמע כי אם אל דבריו, וכו' ולא ישמת כי אם בעבודתו,
ולא יבקש כי אם רצונו, ולא ירוץ כי אם בשליחותו, וכו'. וכן בכל תנועותיו, לא
יעתיק רגל, ולא יניע עפעף אלא אחר הפקת רצון אדונו בהם, עכ"ל בקיצור
לענינו. הרי לפנינו מדרגה נעלה יותר, שבה עובד האדם את הבורא יתברך בכל
לבו, וכל תאוותו היא לעשות רצון מלכו של עולם.

האברים של האבות הקדושים נמשכו מעצמם לעשות את רצון הבורא
אולם המדרגה היותר נעלה והגדולה מכולם, היא מדרגת האבות הקדושים וכפי
שביארוהו הספרים הקדושים, שקדשו את גופם וטהרוהו, ותיקנו את כל הנצרך עד
שכבר לא היה אצלם חלילה וחס ענין של קלקול, ולגודל זיכון החומר נהפך הוא
לצורה. כעין שנודע (כמבואר בערבי נחל, פרשת נשא), שנודרך גופו של משה רבינו
עליו השלום יותר מנשמת שאר בני אדם. וכמאמר רז"ל במדרש רבה (בראשית
צה, ג), מהיכן למד אברהם את התורה, רבן שמעון אומר, נעשו שתי כליותיו כשתי
כדים של מים והיו נובעות תורה, ומנין שכן הוא, שנאמר (תהלים טז, ז) אף לילות
יסרוני וגו'. רבי לוי אמר, מעצמו למד תורה, שנאמר (משלי יד, יד) מדרכיו ישבע
סוג לב ומעליו איש טוב. וכאשר הצדיק מטוהר את גופו מכל סוג ופנים, נעשים
אבריו מרכבה לשכינה, ומשכילים ומבינים בעצמם מה הוא רצון הבורא יתברך,
ואפילו בלא כוונת מכיון של המת והלב, ומעצמם ממחרים הם לקיים רצונו
יתברך.

ועל פי זה ביארנו בספרים את הפסוק "וישלח אברהם את ידו ויקח את
המאכלת לשחט את בנו" (בראשית כב, ז). שהרי לכאורה התיבות "וישלח אברהם
את ידו" מיותרות, ודי היה לכתוב "ויקח את המאכלת". ועוד יש להבין כיצד שייך
ענין שליחות לגבי ידו של האדם, הלא פעולות איבריו של האדם תלויות ברצונו
בלבד. ואכן האריך לבאר בספר 'שם משמאל' (פרשת במדבר, שבועות ליל א')
בצחות לשונו, ואלו דבריו, שיש לבאר ששני מיני עשיה הם, יש עשיה שהיא

עוד אמרו חז"ל במדרש במדבר (ביר פד, ח) "ישראל אהב את יוסף וגו'
 וישנאו אותו" רש"י בשם רבנ"ל ב"שם רבנ"ל (תהלים טו) "לכו וראו מפעלות אלוקים" וכתוב
 בתורה "הפך ים ליבשה", למה ישנאו אותו? בשביל שיקרע הים לפניו פסים
 פסים. ופירש במשנת דרבי אליעזר על המדרש, שהכוונה כי ע"י שהוציא יוסף
 ידבה על אחיו שהשודים על העריות, לכן נכשל מדה כנגד מדה שהגיע לידו נסיון
 עם אשת אדוניו ועמד בצדקו "יונס ויצא החוצה", ובכותב זה "הים ראה יונס"
 וזה ביאור המדרש "למה וישנאו אותו" - כלומר, מדוע סובב הקב"ה ישנאו
 השבטים את יוסף, כשביל שיקרע הים לפניו, כלומר - הכל היה בהשגחה
 עליונה כדי שיעמוד יוסף בניסיונו וע"י יקרע הים לפני ישראל, כ"ז מרעיונותיו של
 הגר"ם פרידמן ואנו נסיף בזה נוף משלנו.

מכל מאמר חז"ל שהוזכר נראה שהכל היה מתוכנן בתכנית מסודרת של
 בורא כל העולמים, וגם הדברים שנראים כיוצאים מרצונותיהם של אנשים, הרי
 כעצם זה בא מרצון הבורא עפ"י התוכנן המיוחד להגיע לקיום הגזירה "כי גר
 יהיה ורעך בארץ לא להם" ועד לקריעת ים סוף וצאת בני ישראל מארץ מצרים.
 הנחשים שהיו בבור רצו לנשוק ביוסף, להיוק ולהרגו נפש. אך לא יכלו לו
 משום שהוא אינו "איש", היינו הוא לא איש פרטי, הוא ייצג את כלל ישראל,
 באמצעות יוסף צריכה היתה להתקיים גזירת "ידוע תדע" עד צאת בני ישראל
 ממצרים. איך אפוא, כוחו של יוסף לא היה כוח של איש אלא כוח של כלל
 ישראל, וכנגד כוח שום מוזק לא יכול להזיק, כי כוחו של כלל ישראל נובע
 מכוח עליון מקדושתא עילאה.

קטן שיחות סופר - וישב
 5 יצחק א"תך שר

במדרש (ביר פד ח) אמרו, כתיב "למה תתענו ה' מדרכיך, תקשיח לבנו
 מיראתך" (ישעיה טג יו) כשרצית נחת בלבם לאהוב, וכשרצית נחת בלבם לשנוא.
 הדברים אמורים על האהבה שאהב יעקב את יוסף, והשנאה ששנאוהו אחיו.
 ולכאורה, הדברים תמוהים. כי אנו ידענו שהמחשבה היא כידו האדם, וגמר
 המעשה כידו הקב"ה, וכמו שפירש הגר"א ד"ל את הפסוק "רבות מחשבות בלב
 איש ועצת ה' היא תקום" (משלי יא ט), שהארם מחשב אין לעשות ומה לעשות
 והי נוטע בלבו את ההחלטה למעשה, וכמו באחי יוסף שהתחללות להמיתו היא
 מחלק "רבות מחשבות בלב איש", וההשכלה אל הבור היא מחלק "ועצת ה'
 היא תקום". ולא רק מעשה ההשכלה, אלא אף עצת יהודה למכרו לעבד והסכמת
 האחים עליה שייכת לחלק זה של עצת ה'. אבל הנה מהמדרש דלעיל רואים אנו,
 שגם ה"רבות מחשבות בלב איש" הם מעשי שמים, וכשרצית נחת בלבם לאהוב
 ולשנוא, ואם כן בטלה הלילה הבחירה החפשית ואין האדם שליט אף
 במחשבותיו.

ויש להסביר זאת כך, הקב"ה גלגל את המאורעות שיביאו לירידת יעקב
 למצרים, כמו שאמרו ז"ל (בביר פד יג) עת"פ "וישלחנו מעמק חברון" (בראשית
 לו יז), מצעה עמוקה שכחברון. דהיינו שהקב"ה נתן לאברהם אבינו לבחור לבניו
 כן גיהנם גלות מצרים, ואברהם אבינו בחר בגלויות (ביר פד טו), והסברנו זאת על
 פי רבוי המדרש (ילקוט תהלים תתט) - שהגיהנם אינו מקום השתלמות, אלא קיבול
 עונש, והמודרך בו יוצא ונשאר שפל בדרגתו. מה שאין כן הייסורים ממקין
 ומשלימים את האדם כמאמרם ז"ל (גיטין לו ב) שהעושים מאהבה ושמים ביסורין
 עליהם הכתוב אומר "ואוהביו כצאת השמש בגבורתו" (שופטים ה א), ביסורין
 בעולם הזה יש עבודה ואהבה ושלמות לאין שיעור.

מתוך עצה עמוקה זו, נתן הקב"ה בלבו של השלם שאין כמוהו (ביר פד טח)
 בחזיו האכזה (ביר פד טז) שיאהב את יוסף מעט יותר, ושינה את לבו בין הבנים (שבת
 י ב) ונתן בלב השבטים להבחין בשינוי זה ולקנות בו, ומעתה, יש לנו לדעת
 בכללי השגחת הקב"ה בעולם, ששכר מצוה ופסול מצוה עברה עברה (אבות פ"ד
 מ"ב) ומצוה גוררת מצוה ועברה גוררת עברה (שם) אין זו רק הנהגה של מעשים,
 אלא גם של מחשבות והרגשים, שהם עיקר שלמות האדם. ואם האדם חושב או
 מרגיש דבר טוב הריהו זוכה לחשוב ולהרגיש מחשבות טובות ביתו עזו
 ותעצומות. וכך היה אף כאן, הינתח בלבם לשנוא" היה בתחילתו נטיה קלה
 כקצאת סופרים, ומחוט של בוכיא הפכה הקנאה לעבותת חגגלה כקנאה גוררת
 קנאה ושנאה גוררת שנאה עד להתנחלותם אליו להרגו.

אם כן, כמה יש לנו לפחד מעצמנו, מההשקפות שהושבעו בלבנו על
 מציאות החושך של העולם הזה והכופרים המושלים בארץ ובעולם, והערפל
 המכסה לארמים, ומי יודע באיזה שלב של תהליך זה של מחשבה גוררת מחשבה
 אנו מצויים, לאהוב את מי שאין לאהוב ולשנוא את מי שאסור לשנוא. שהרי
 אפילו השבטים הקדושים הגיעו מגרעין שנאה שניטע בלבם עד למחשבת ודאות
 שאין עליה הרהור. אלא שאין בכך כל סתירה לבחירה החפשית, כי בידנו לכך
 את מחשבותנו ולעצור את תהליך העברה הגוררת עברה ולהסב אותו למחשבות
 טובות שיגוררו האמת את רעותה.

25 הגזירה אמת

241 מראש צורים 5 ר"ה

הגע בעצמך, כמה אפשרויות יכולות היו להיווצר שיוסף לא ימצא את
 אחיו. יכול היה להתעצל בביצוע דבר אביו, גם להגיע לשכם ולחזור
 כלעומת שבא. דבר נדיר הוא למצוא אדם שבדיוק ידע על כוונת האחים.
 אולם כיון שכבר נגזרה הגזירה, כל המאורעות חברו יחדיו על מנת
 להוציאה לפועל. חריצותו של אדם לא תעזור, ועל-אף הכל הגזירה
 שמשמים תתאמת.

אם ירצה השם

האמונה בהשגחתו המדוקדקת של הקב"ה על כל הנעשה תחת השמש,
 הינה הסעיף הראשון והראשי שבמשנת האמונה. הרמב"ם הציב אותה
 כעיקר הראשון מ"ג העיקרים: "אני מאמין באמונה שלמה, שהבורא יתברך
 שמו הוא בורא ומנהיג לכל הברואים, והוא לבדו עשה, עושה ויעשה לכל
 המעשים".

מכלל גדול זה משתמעות כמה קביעות. האחת - שאין מקריות
 בעולם. אם אירע לפלני צירוף מזור של מאורעות, לא במקרה אירע הדבר,
 אלא שכוון בדקדק נמרץ בידי ההשגחה העליונה. אם פלוני, שלא כמנהגו,
 עבר בשוק ובדיוק ברגע שהגיע לפינת הרחוב, התפוצץ בו מטען חבלה
 וחלה נפגע ממנו, לא היה זה במקרה, אלא סוכב בדייקנות ממרום. אם
 בסערת המלחמה השף חייל לרגע קט את גופו מעל לצריח הטנק, וכדיוק
 באותה שניה נשמעה שריקת כדור שפילח את ליבו, אף זה לא היה מקרי,
 אלא מתוכנן בקפדנות, ולא מצד האדם היורה, אלא מצד ההשגחה העליונה
 שהשתמשה ביורה האנושי לשם ביצוע תכניתיה.

26 באותה מידה אם אדם לא נפגע, אין לתלות זאת בסבירות סטטיסטית,
 בהסתברות טבעית או בגורמים אחרים מעין אלו. אף אלו הינם תולדות
 השגחת הקב"ה על הבריות, וכבר קבע הרמב"ן (שמות יג טו) את קביעתו
 הנחרצת:

שאין לאדם חלק בחורת משה רבינו, עד שנאמין שכל רכינו ומקרינו שכולם
 * יוסימ, אין בהם טבע ומנהגו של עולם, בין ברבים ובין ביחוד, אלא אם יעשה
 מצוות יצילנו שכרו, ואם יעבור עליהם, וזריתנו פגשו, הכל פגורת עלונו.
 מעיקרון זה נובע שמעשי אנוש ותחבולותיו לא יועילו ולא כלום, אם
 יהיו בניגוד לרצון העליון, כפי שנאמר בתהלים (קכו, א): "אם ה' לא יבנה
 בית שוא עמלו כונו בו, אם ה' לא ישמור עיר, שוא שקד שומר".
 * שלומי אמוני ישראל אימצו לעצמם את מטבעות הלשון "אם ירצה
 השם" או "בעזרת ה'" (עין בשליה הקדוש, תורה שבכתב, פרשת בהעלותך), והם

שורשים תדיר ביטויים אלו בשיחותיהם. יש בכך הרגשה בולטת להכרתם
 הבסיסית שלא אדם מפעיל את המאורעות, אלא ישנו כח עליון שעשה,
 עושה ויעשה את כל המעשים. בלעדיו רצון ה' וללא עזרתו לא יועילו לאדם
 כל כשרונותיו, כל כוחותיו וכל מרצו. בקצרה: "הגזירה אמת, והחריצות
 שקב".

על כגון זה סופר בגמרא (סוכה ג, א) כי שני סופרים היו לו לשלמה
 המלך, אליחורף ואחיה בני שישא. באחד הימים ראה שלמה את מלאך
 המוות כשהוא עצוב, שאלו שלמה לפשוט עצבונו, והלה השיב כי הגיע זמן
 אותם שני סופרים להימטר בידיו, אך אינו יכול ליטול את נשמותיהם. כיון
 ששמע שלמה כך, הלך ושיגרם לעיר לז, שלפי עזרת חז"ל אין למלאך
 המוות בה דריסת רגל. אולם כיון שהגיעו לשערי אותה עיר יצאו
 נשמותיהם. למחרת פגש שלמה את מלאך המוות בשנית, וראה שדעתו

בדוחה עליו. שאלו שלמה לפרש שחוק, והלה השיב שמבוקשו עלה בידו. מלכתחילה לא יכול היה לסלקם מן העולם, משום שהגזירה היתה שנשמותיהם יצאו בשערי העיר לז, כיון ששלמה שיגרם לשם, עלה בידו להוציא שליחותו אל הפועל.

* חז"ל אמרו שבאותה שעה אמר שלמה: "רגליו דבר אוניש אינון ערבין ביה, לאתר דמתבעי, תמן מובילין ותייה". לאמור, רגלי אדם הן העריבות עבדו, למקום שבו הוא מתבקש, לשם הן מובילות אותו. לא יועילו התחבמויות, אם זוהי הגזירה, היא תתבצע ויהי מה.

28 אפשויות כאלו. רק אם אדם מהרהר הרבה בענין מסויים ביום, גם אם הדבר מוזר ביותר, אפשר שישנה הרבר ויופיע בחלום. כיון שכן, סברו האחים כי יוסף מנסה להתנבל להם, ולכן דנהו כדן רודף. אחרי הרבה שיקולים ולפי רוחב דעתם הקדושה התליטו להשליכו בבורה, ואחר כך למוכרו לישמעלים. כך בטוחים היו שייפטר אחת ולתמיד מעונשו של זה, וכדבריהם (בראשית לז, ט): "ונשליכהו באחד הבורות... ונראה מה יהיו חלומותיו".

* אלא שמאחר יותר התברר, שדוקא במעשה זה הם הם שסייעו להחשמות אותם חלומות. הרבה אפשויות היו, שיוסף ימות או יתגלגל לאישם מבלי שיוודע לעולם מה עלה בגורלו. אולם כיון שתלומותיו היו חיונות עלאיים ומשמעותם היתה שאמנם יעלה לגולה וימלך באחיו, כך אמנם אירע בפועל. האחים שכל כך ניסו להתנגד לתהליך זה, הם שבמו ידיהם עזרו לביצועו.

שנים רבות לאחר מכן הסביר יוסף בעצמו עיקרון זה לאחיו. כאשר האחים בקשו את סליחתו על אשר עוללו לו, ענה להם יוסף (לחל ג, ט): "ואתם חשבתם עלי רעה, אלוקים חשבה לטובה". יוסף הסביר כי אין להם על מה להצטער. כיון שעל פי עומק שיקול דעתם הם נהגו כשורה, הרי אין מקום לצער. סוף המעשה הוכיח על תחילתו, כי הם לא היו אלא מבשרים בידו ההשגחה העליונה, והכל נעשה לטובה.

ניתנה רשות לרופא לרפאות

שמה האמר, כיון שהחריצות הינה שקר, ומה שנגזר ממרומים יצא בין * כך ובין כך אל הפועל, לא יעשה אדם מאומה; ישב בחוסר מעש מוחלט, יחבוק את ידיו ויחכה לראות אשר תעשה ההשגחה. וכי מה יתרון לאדם בכל עמלו, אם התוצאות כבר נגזרו ממרדם?

אפשר שזו תהיה מסקנת המחפש תואנה לעצלותו או מי שרחוק מעולמה של תורה, אולם כל מי שרגלו דרכה אי פעם על סף בית המדרש יודע, שגישה זו מוטעית היא.

← מן הפסוק (שמות כא, יט): "ורפא ירפא", למדו חז"ל (בבא קמא פה, ט): "מבאן שנתנה רשות לרופא לרפאות". הורנו חכמים בכך שלא צורך האומר שאם חלה אדם, מסתמא זהו רצון האלוקים, ולא הותר לנו לנסות למצוא לו מזור. גם אין לגרוס שאם רוצה הבורא שהלה יבריא, הרי יבריא

בין כה וכה ומה לנו לעסוק בריפוי? התורה מלמדת שניתנה רשות לרופא לרפאות, ואין בכך כל קריאת תגר על דרכי ההשגחה.

לא זו בלבד שניתנה רשות לעסוק ברפאות, אלא שחובה לנהוג כן. גם אם העיסוק ברפואה כרוך בביטול מצוה מן התורה וההלכה קובעת שלעתים מותר וצריך לעשות כן. כבר כתב הרמב"ם (פרק ב מהלכות שבת):

דחיה היא שבת אצל סכנה נפשות כשאר כל המצוות, לפיכך חולה שיש בו סכנה עושין לו כל צרכיו בשבת, על פי רפא אומן... ואסור להתמחה בחילול שבת לחולה שיש בו סכנה שנאמר (ויקרא יז, ה): "אשר יעשה אותם האדם וחי בהם", ולא: שימות בהם.

כיוצא בזה מחייבת אותנו התורה לעסוק בהשתדלות לצרכי הפרנסה, כמפורש בשולחן ערוך. (אורח חיים סימן קט). גם במישור העבאי נאמרו כללים והלכות שיש לנהוג בהם על פי כללי האסטרטגיה והטקטיקה העבאית. גם אם מכירים בכך ש"לכל כדור יש כתובת", אין דעת ההלכה גוחה ממי שמסתכן ללא צורך, וכבר נאמרו הלכות רבות בנידון (עין רמב"ם הלכות מלכים ומלחמותיהם).

מאמין בחי העולמים - זוזרע

* דעת התורה גורסת כי לא קיימת כל סתירה בין העיסוק בהשתדלות טבעית לבין החיים בהכרה כי הקב"ה בלבד הוא שעשה, עושה ויעשה את כל המעשים.

ה"חזון איש" זצ"ל כותב באחת מאגרותיו (קובץ אגרות חלק א, לה) למי שהתעייף ותש כוחו מרוב לימוד:

רע לך יקרתי, שאין כאן לא חטא ולא אשמה, רק מחוקי הטבע להתעייף, ואין ראוי לזלול בתוקי הטבע, כי מזה שאנו קורין "טבע", המכוון בזה הוא רצון הילתו מתמיד של המהות כל היותו ותבון.

רצון הבורא הוא שחוקי הטבע יפעלו בצורה סדירה, ורצונו הוא שהאדם יפעל בדרכים טבעיות בכדי להשיג את מבוקשו. אמנם לא ייפלא מה דבר, והוא מסוגל בהחלט לחולל גם ניסים לא טבעיים, אולם למעשה הייבים אנו לנהוג לפי הכלל שאין סומכין על הנס. ההשתדלות והעיסוק באמצעים מקובלים בתחום הכלכלה, הצבא או הבריאות, לא רק מותרים, אלא שהם גם נדרשים על פי ההלכה.

הוראה זו, המבארת במקומות רבים בספרי ההלכה, יסודה עוד לפני

הרמב"ן מסביר שזו אחת מן הסיבות שבגללן האריכה התורה בסיפורי תולדות האבות. בדבריו (תהילת פרשת וישלח):

נכתבה הפרשה הזאת להודיע כי הוציל הקב"ה את עבדו וגאלו מיד חוק ממנו... וללמדנו עור שהוא לא בטח בצדקתו והשתדל בהצלה בכל יכולתו... וראוי לנו לאחוז בדרכו של צדיק...

← כך הורה גם יואב, שר צבאו של דוד, הלכה למעשה. בהיות המלחמה אליו מפנים ומאחור, הוא לקח עמו מן המובחרים שבגדודים וקרא להם (שמואל ב, י, יב): "חזק ונתחזק בעד עמנו ובעד ערי אלוקינו, וה' יעשה הטוב בעינינו". התוצאות אינן בידי אדם, ה' הוא זה שיעשה הטוב בעינינו, אולם על האדם להשתדל ולהתאמץ למלא את חובת עשייתו.

31 חז"ל באהת מדרשותיהם (שבת לא, ב) מצאו אסמכתאות לששת סדרי המשנה בפסוק שבספר ישעיה (לג, ט): "והיה אמונת עתוך חוסן ישועות חכמת ודעת". לפי דרשה זו הם אמרו "אמונת" - "זה סדר זרעים". בתלמוד הירושלמי נוסף לכך הסבר (והבאו הדברים כחוספות, שם): "שמאמין בחי העולמים זוזרע".

* בעל חידושי הרי"ם מאיר אימרת חז"ל זו בעומק נפלא, בבארו כי שיא האמונה הוא דוקא כאשר אדם עמל, חורש וזורע, אך מאמין בבירור כי כל עמלו אינו אלא בשביל למלא חובתו, ואלו התצלחה אינה אלא בידי שמים. נאמר בתורה (דברים יא, ה): "ואספת דגן ותירושך ויצהרך", ומכאן למדו חז"ל (ברכות לה, א) שיש לאדם לנהוג במידת דרך ארץ: לחרוש בשעת חרישה ולזרוע בשעת זריעה. אולם המאמין יודע שלא עמלו הוא שיקבע אם בסופו של דבר תתן הארץ את יבולה. למרות כל עמלו ויגיעתו הוא מאמין בחי העולמים, ומכיר שרק הקב"ה הוא המוציא לחם מן הארץ ומשביע לכל חי רצון. זוהי האמונה המקבלת את עומק ביטוייה דוקא בסדר זרעים.

← דוקא בכך ניכרת אמונת האדם. אם אחרי כל מאמציו וכל השתדלותו אינו סומך במאומה על כוחו ועוצם ידו, ביודעו כי רק הקב"ה הוא שיקבע אם מאמציו אלץ ישאו פרי אם לאו, הוא המאמין באמת.

האמונה כי הקב"ה הוא העושה את כל הנעשה תלית השמש, וכי רק ה"גזירה אמת" ולעומתה ה"חריצות שקר", גם אין משמעותה שהאדם מסור בידי "גורל עיוור".

רק מי שאינו מאמין בהשגחה הפרטית, בראותו שלמרות כל תכונני האדם לא תמיד יוצאת מחשבתו אל הפועל, מכנה תופעה זו בשם "גורל" אויבמינוח רומה. ומה אומלל הוא האדם החש עצמו כיצור עלוב הנלפת בידי גורל עיוור בעל עוצמה אדירה המשחק בו כרצונו.

* תפיסה זו זרה לחלוטין לאדם ממאמין. הוא היודע ומאמין שיד ה' היא המכוונת מעשים ומאורעות. כיון שאין המדובר ב"מל"י או בגורל אלא בהשגחה עליונה פרטית ומדוקדקת, אין האדם עומד נכחה בחוסר אוניס, אלא אורבה דוקא מתוך הכרה זו הוא עושה ככל שביכולתו כדי שייטב לו.

וימצאוהו איש (ל"ו ט"ו)
 ברשי בשם מדרש, וימצאוהו איש, זה מלאך גבריאל, עכ"ל. ולא נתבאר
 על מה נוסדה דרשה זו.
 * וקרוב לומר, משום דלשון, "מצא יונה על הדג" על דבר שמחפשי
 אחריו, כמו בסיפ ויצא, יחפש ולא מצא. ובש"ס (ח"ו) בקשתיהו ולא
 מצאתיהו, ובסמוך פסוק י"ז: "וימצאם בדותו, לאתר שחפש אחריהם, אבל על
 מקרה פגישה עם אדם שאין מחפשי אחריו יונח יותר הלשון ויפגשוהו.
 כמו מהמנה הוה אשר עשתי (פ' וישלח, ל"ג ח) וכן במשלי (כ"ב ב')
 עשיר ורש נפגשו, ועוד הרבה.
 ויען דכתיב כאן וימצאוהו איש, ולא ויפגשוהו, משמע שחפש אחריו חומתין
 עליו עד שיתעה בדרך כדי להוריתו הדרך הנכונה, וזה לא יוכל לשוב על
 אדם, כי מאין ידע אדם שיתעה בדרך, ולכן דריש דמושב על מלאך, ושם
 כי גבריאל המלאך מכונה, "איש", כמו בדניאל (ט' כ"א) הואש גבריאל,
 ומושב שם על המלאך הנקרא בשם זה, לכן קראוהו הדרש כאן איש,
 ותיוו עוד בסמוך.

אלא שלעשיה זו אפיקים שונים מאלו המקובלים בשטחיות. אם
 חריצות אדם שקר והרבה שלוחים למקום כדי לבצע את גזירתו, המסקנא
 הפשוטה היא שעל האדם למצוא חן בעיני האלוקים, כדי שזה ייטיב עמו.
 כיון שלא כוחו ועוצם ידו של אדם הם המסוגלים לגרום לתוצאות החריצות,
 אין לו אלא להרבות במצוות ובמעשים טובים, שרק הם העשויים להועיל
 לו.
 יחירה מזו, כיון שגזירת העליון היא זו, הרי בזה קיים הכלל שלעולם
 אין להתאוש, יתשובה ותפילה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה, גם אם
 נגזרה גזירה ניתן לעתים לקורעה, אך זאת לא באמצעים טבעיים, אלא
 בעזרת מעשים רוחניים נאותים.
 מה המצוייתים הם דברי הרמב"ן (שהובאו לעיל) בנושא זה:
 אלא אם יעשה מצוות וצליחונו שכרו, ואם יעבור עליהם יכרתנו עונשו, הכל
 בגזירת עליון.

35 Artscoll-Ramban

[Why does Scripture provide the details of Joseph's search for his brothers? Ramban explains:]
 Scripture speaks at length about this to tell us that many circumstances befell [Joseph] over which it would have been fitting for him to turn back from his mission, but he withstood all these challenges out of respect for his father. - ולהודיענו עור, כי הנגזרה אמת והחריצות שקר.

is also written to inform us that "the decree of God is truth, and effort is falsehood." That is, man cannot escape his Divinely ordained fate. - ויארין הכתוב קצו, להודיע כי סבות רבות באו אליו שקנה ראוי לחזור לו ולהיחזק רבותינו באמת כי האישים האלה - For the Holy One, Blessed is He, arranged a guide for [Joseph], without his knowledge, to bring him into [the brothers'] hands. - אבל הכל שכל לכבוד אביו, והם מלאכים - It was this that our Sages had in mind when they said (Bereishis Rabbah 84:14) that these three "men" mentioned in our passage⁷² were angels⁷³ - שלא על חנם היה כל הדבר - that this whole story did not occur for naught, but to teach us that "it is Hashem's counsel that prevails."⁷⁴

37

קפה ודעה פרשה וישב טעם

וילכו אחיו לרעות את צאן אביהם בשכם (לו, יב)
 פירש רש"י, נקוד על את, שלא הלכו אלא לרעות את עצמיהם.
 כיצאנו ונאם שלפעמים אדם יוצא לדרך ומרמה שהולך לרגל עסקיו
 ועניניו, אבל כל תכלית ומטרת הליכתו מכוונים משמיה לתקן דבר מה או
 להתחיל עבור מאן דהו וכדו, והם שמובילים אותו לדרך, כי מה מצעדי
 גבר כוננו וררכו יתקן, וכעין זה פירש הקדוש הבעש"ט וצ"ל.
 וכן הוא בבני יעקב, שהלכו לרעות צאן אביהם, אבל לאמיתו של דבר
 היה הצאן הסיבה להולכים לשם אל מקום המוכן לפורענות למגוע ביוסף.
 * וזו חוכת כל אחד להכיר שאין ח"ו מקריות בעולם והכל ביד שמים להוליכו
 ולמונו למקום מסוים ליעד לו עם הצלחה או כשלון.

36

נח מתנת הגזירה אמת והחריצות שקר חיים

נחזור לחמשך הפרשה (פרשה ל"ז, ט"ו-י"ז) וימצאוהו איש והנה תעה בשדה
 וישאלהו האיש לאמר מה תבקש ויאמר את אחי אנכי מבקש הגידה נא
 לי איפה הם רעים ויאמר האיש נסעו מזה כי שמעתי אומרים נלכה דתינה וילך
 יוסף אתר אחיו וימצאם בדתו. וז"ל הרמב"ן (שם ל"ז, י"ז) ויארך הכתוב בזה
 להגיד כי סיבות רבות באו אליו שהיו ראוי לחזור לו, אבל הכל שכל לכבוד אביו,
 ולהודיענו עור, כי הגזירה אמת והחריצות שקר כי זמן לו הקב"ה מורה דרך שלא
 מדעתו להביאו בידם, ולזה נתכוונו רבותינו באמרם כי האישים האלה הם
 מלאכים שלא על חנם היי כל הסיפור הזה, להודיענו כי צעת ה' היא תקום, עכ"ל.
 הרי לפנינו לימוד שני ביסודי ההשגחה, והוא כי אין מקרה בעולם והכל בחשבון
 מדוקדק מנורת ה' קדומה, ואם יוסף תועה בדרך, זהו מאת ה' לראות עד
 היכן הוא יתאמץ במצות כיבוד אב, ואם הוא פוגש באדם ועשור על ידו הרי זה
 מאת ה' להביאו לידי אחיו כדי לקיים עוד צעד בעצה עמוקה של קיום ברית בין
 הבתרים. ומה למדים גם אנחנו כי מה מצעדי גבר כוננו בלי יוצא מן הכלל
 והתורה מלמדת את זה כאן לדורות להכיר השגחה ה' וכל כלי פסע אשר יארע
 בחיי אדם שימצאוהו איש יש לו לאדם להרגיש כאילו האישים האלה הם מלאכים
 שלוחים ישר מה, ובכל הקורות אותו צריך לזכור כי רק הגזירה אמת וכל
 החריצות שקר.

38 72 RABBI FRAND ON THE PARASHAH 3

THE KOTZKER REBBE WAS KNOWN FOR HIS PITHY statements and teachings. But his exposition of a few verses in Parashas Vayeishev, while not as sharp as the oft-repeated "Kotzkerisms," unveils the most important tool that a person can employ in life.
 The Torah relates that when Yosef goes to find his brothers he himself is found by a man who sees him wandering in a field. The man asks him what he is looking for (mah tevakeish). Yosef tells the man that he is looking for his brothers, and asks him where they are pasturing their animals, and the man answers that they are in Dosan (37:15-17). Although Yosef couldn't know it at the time, his footsteps were about to change the face of history.
 This is the simple understanding of the verses. The Kotzker explains it homiletically:
 "Vayimtz'a'ei hu ish - A man discovered him." Midrash Tanchuma reveals that the "man" is the Malach Gavriel.
 "Vehitnei toeh basadah - and behold, he was wandering in a field." This verse, says the Kotzker, is a metaphor for man in his sojourn on earth. Many people spend their entire lives wandering and searching, aimlessly blundering about in no particular direction.
 "Vayish'aleihu ha'ish leimor, 'Mah tevakeish' - And the man asked him, saying, 'What do you seek?'"

39

In these words, says the Kotzker, the Malach Gavriel told Yosef: "Listen, Yosef. You are about to embark on one of the greatest odysseys in the history of mankind. You are going to be thrown into a pit. Then you're going to be sold into slavery, taken down to Egypt, and falsely accused of trying to consort with your master's wife. You're going to have to spend time in jail, but you will emerge from there as the viceroy of Egypt.
 "You are going to experience some of the most depressing depths, and on the other hand, some of the greatest heights. Do you want the key to success under all circumstances? The key is to remember, 'Mah tevakeish?' What are you seeking in life? If you remain focused on what you seek you can reach the goal you set for yourself."

Hopefully, each one of us knows what his goals on earth are. But there are times when the going gets tough, and we feel ourselves saying, "What do I need this for? Why is life so difficult?"

Yosef experienced trials and tribulations that we can barely imagine. On the other hand, he also experienced success as the viceroy of Egypt that we can hardly envision. And yet, no matter where he was, he remembered his holy roots, the household of his father, and his identity as an Ivri, a representative of Hashem. Why? *Mah tevakeish*. He always knew what he was trying to accomplish in this world. And when a person focuses on what he wants to achieve in life, no matter how bumpy the terrain of life gets, he will always succeed. Nothing will make him abandon his goals. And no success will get to his head and corrupt him either, because he knows that he must remain grounded to achieve his goals.

The Kotzker is revealing to us the key to success in life. Look at the people around you who are successful. What is the common denominator among them? Brains? Talent? Luck?

No. The common denominator is that they are focused. They persevere. They know what they are trying to achieve, and they pursue it relentlessly.

On the verse, והנה תעה בשדה — "And Yosef was wandering in the field as if lost" (Bereishis 37:15), the Baal HaTurim quotes a *masora* which links this verse with two others which also contain the word תעה. One is in שמות — משפטים — "an ass that is lost" (Shemos 23:4), and the second is in Mishlei — "a man who strays from the path of understanding" (Mishlei 21:16). The word תעה is common to all three, but what is their intrinsic connection?

The author of שו"ת שבט סופר suggests the following. In *Iyov* we read, ועיר פרא אדם יולד — "When a person is born he is like a wild ass" (Iyov 11:12). This means that without proper *chinuch* from early youth anyone can drift away from the traditional path and live like an uncouth beast. Three factors in particular can contribute to such a misguided life.

Firstly, if one does not live in the correct Orthodox environment. Everyone benefits tremendously from the influence of upright friends, *frum* teachers and a community that has a positive attitude towards *Yiddishkeit* — and to live outside such surroundings is to court danger. As the Rambam writes (*Hilchos Dei'os*, ch. 4) דרך ברייתו של אדם להיות נמשך... אחר ריעיו והבידיו. In this sense, the verse writes תעה בשדה — living away from a *frum*, protective area like an open, exposed field risks the danger of becoming תעה and wandering astray.

A second factor lies in the weakness of human nature. A person is a very complex being full of *middos* such as anger, jealousy and pride that can easily ruin his life unless they are kept under tight control. This is the concept of חמור תועה — the *frum* and physical make-up of an individual, which, if unbridled and without the discipline of Torah, will be תועה and go off course.

Finally, we come to the third verse, אדם תועה מדרך השכל. A person's mind is his greatest and most valuable possession, but unless it is trained to think על פי תורה, it can become an instrument of spiritual downfall. Any intelligence that is exposed to secular thinking and *Weltanschauung* will soon become poisoned beyond repair, as Shlomo HaMelech writes, כל באיה לא ישובן (Mishlei 2:19) — free thinking is like a spider's web from which there is no escape. The שכל must be filled with Torah knowledge and Divine wisdom; otherwise, it, too, will be תועה מדרך and lead to tragedy.

This is the underlying theme of these three verses brought together by the *masora* — to warn of the three hazards that menace our *Yiddishkeit* and to take appropriate care.

הלבוב פרשת לך הלקח 42

ועמדו המס' מה הכונה "לאמר", ופי' הרה"ק מקאלק ו"ע כי האיש לימד ליוסא" לומר חמוד "מה הנקט", שיחזקו מה הוא הדבר שבאמת מנקה, כאשר אדם תועה בשדה, ואינו יודע דרכו, לימד המלאך גבריאל כי צריכון לבוא לידי יישוב הדעה, ולחזור על המצוקה, ואז רואים האמת, לחיה דרך ללכת.

והנראה, כי לנדין מזה כי מלאך אינו יכול לבוא ליעול הבחירה מהאדם, רק הוא נבחרת מקיטעו חותו, להעמיד האדם באמצע הבהלה, שאיננו אה המשקל השווה וכל ילדי רוח שטות כמו שהגדירו חז"ל מזה האדם נבואו לחטוא, והמלאך בא ליישב דעתו, שיהי לו הבחירה לבוא לידי יישוב הדעה ולחזור בדרך הטוב.

מציינו דבר נפלא, כי בני המקומות, הן אלל הגר והן אלל יוסא"ל, כחיד לשון מליאה. רש צוה לימוד, כי באמת לכל אדם יש מלאך המזכירו כשעומד על דרך לא טוב, שחליתו ליישב דעתו, שיעמוד לרגע ויחשוב, ממי אהה בורה, הלא אהה עומד אה הבורא עולם, ובשכיל מה, בשכיל אהה דבר אהה מוכן לעווה אה הבורא עולם, ראה בשכיל אהה דבר קטן אהה מוכר אה היהדות שלך. ואלו המניעות הבאים לאדם הם המלאך שכל לומר לו אי מזה באה ואנה חלכי, ולכן נכתב בלשון מליאה, דאינו צוה בחורם מלאך, רק שהאדם מוצא אה זה כשהולך לדרשו, וכל אדם יכול להצין בעצמו, אך צעה שהולך על דרך לא טוב רח"ל, יש לו עיכובים שונים, שהם באים להצילו והם נחיתים זה המלאך.

ויש להוסיף כי זה הוא הפי' בהמשך המשנה "ולפני מי אהה עמיד ליתן דין ומשבון", שעמדו המפרשים על כפל הלשון דין ומשבון, וי"ל כי דין הוא על ענין הענינה, ומשבון הוא כי יש משבון לפי המניעות שגשלו לו מן השמים, ולא הסתכל על המניעות ולא השגיח בהם, והלך הלאה לעשות מה שלבו חפץ, וזה הוא המשבון בחומר הדבר שעשה, לפי המניעות שגשלו לו. והעיקר שיזכור האדם בכל פעם "אי מזה באה ואנה חלכי".

43

והוא כפי שכתבנו

וימצאנו איש והנה תעה כשדה וישאלהו האיש לאמר מה תבקש (לז, טו)

The Gemara tells us (Arachin 16b), עד היכן תקלה יסורין, How far does suffering go? The question posed there is: which occurrences or inconveniences in life, no matter how trivial, should be viewed as a form of תוכחה, admonishment or warning, sent to him by HaKadosh Baruch Hu to improve his ways? And the answer given there is: אפילו הושיט ידו לכיס לשלש ועלו בידו שתיים, Even if one reached into his pocket to get three (coins) and he grasped only two. By this, our Chachamim tell us that an open-minded person should view even a very minor inconvenience, such as having to reach into his pocket twice instead of once to get what he wants, as a תוכחה, warning or reminder from HaKadosh Baruch Hu that he is doing something in his life that is wrong, and it needs improvement.

*In my own experience, I have found an example of a minor inconvenience which tells me something. I have found, with great consistency, a klal gadol, that if I want to say something and the person to whom I am speaking does not hear me properly, or is preoccupied while I am talking to him, and I have to repeat myself, it is a sign to me that there is something wrong in what I am saying or about to say. And usually, upon reflection, I did find that, indeed, there was something wrong in what I was about to say. Similarly, if I am having difficulties writing a letter, either because the ink becomes smudged, or I make several mistakes that need correction, I reflect carefully on what I am about to write, and usually find that my anticipated words could be misunderstood, and therefore, I rephrase them.

In Search of Greatness

Open Your Mouth Wide 175

R. Friedland

47

So the Sages bring a pasuk in Tehillim (139:5), "Achor vake-dem tzartani vatashes alai kapecha. You restrained me front and rear. You placed Your hands upon me." King David is speaking to the Almighty, and he says, "You formed me achor and kedem. These are the two extremities of a person, achor, that which comes after, and kedem, the beginning. What about the word tzartani? According to some commentators, it is derived from the word matzor, a fortress, and King David is saying that the Almighty enclosed him in a fortress and limited his ability to move about. In other words, he is saying that the Almighty restrained him at the beginning and at the beyond. I am an entity, says King David, with limitations. I have a kedem, a

Let's say, for example, that a person is born with an acute and preeminent talent for music. When this person is playing his instrument and making his music, he is clearly expressing the feelings of his innermost being. He is a musician, and he expresses himself through his music. It is the same with a person who is born with a talent for art. When he is painting or drawing or however he articulates his artistic sensibilities, he is clearly expressing the feelings of his innermost being.

Now, suppose you were to take this musician or this artist and you were to tell him, "You would make a very good electrician, so I want you to go to work as an electrician." This person may spend his whole life as an electrician. He may make a lot of money and become very rich. But in the end, when his life is over, he will have lived out his years without giving expression to his innermost being, because this person was a musician or an artist. He was not an electrician.

48 Each individual human being has his own singular nature and inner core. Each nation also has its singular inner essence, which is expressed in many ways, in its language, in its modes of expression, in its modes of behavior and thought. And when a nation or a people cannot express their own inner essence but instead find themselves expressing and mouthing the thoughts of other people who do not reflect their inner selves, they are said to be in galus, in exile. That is the real meaning of exile.

The same applies to an individual. When a person has to live his whole life and do work and practice a lifestyle that does not emanate from his inner being, he is in exile. A musician who spends his life as an electrician, even if he prospers, is unquestionably living in exile.

בכהתו"ס הביא כאן דחעה רמו לגלות ישראל דהיינו (שנים של מצרים) של כבל ובסוף האלף החמישי הנרמו בה יגאלו וכיוצא כזה הביא על מה שנאמר ביעקב ואחר עד עתה עיי"ש ונראה דלמדו המלאך ליוסף דאף שהוא חועה בגלות השאלה שלעולם לא חסור ממנו הוא לאמר מה הוא מבקש כלשון המסתלה ישירים מה מגמתו כחיים וזהו מה תבקש ועוד יותר רמו על מה ד' שואל ממך כי אם ליראה אותו וכי היינו המה הזה תבקש ואו גם כהיותו כשדה חעה כרמו התוס' ג"כ יקיים הצפית לישועה ע"י אמירה לעצמו מה תבקש ואולי נכלל זה בתפלת דוד המלך אתה שאלתי מאת ד' אותה אבקש שבחי וכי דהיינו להיות לכה"פ בבחינה מבקש ד'

46a היתה כאניות סוחר

She is like a merchant's ships, from afar she brings her sustenance.

46b

ה' פרק י"ח גבורות

הוא קרוב אל הצורה, ולכן היה משה רבינו ע"ה ענין צורה בלבד מבלי חומר, והמים הם הפך, כי המים אין להם צורה גמורה ולכן נקראים תמיד בלשון רבים, ולא תמצא לשון יחיד במים לפי שכל אחדות מכת הצורה המאחד את הדבר והמים הם בלי צורה גמורה, ולפיכך המים שהם בלי צורה מקוימת בלשון רבים, והיה משה הפך להם

49

psychological structure of a human being. So many people who are weak live their entire lives, and they're talking, talking, talking, and they never really express themselves. They never really tap in to their inner selves. This is unfortunately the way it is with innumerable people. It is a universal human problem.

During the exile in Egypt, the spiritual exile in the land of Egypt, the Jewish people were hemmed in. The name Mitzrayim, Egypt, is also understood as metzarim, boundaries. A metzar is a narrow boundary of confinement. The Jewish

people were in a situation of narrowness in which the nishmas Yisrael, the Jewish soul, could not express itself.

Ancient Egypt had a highly developed culture, a big culture that made tremendous contributions to civilization. Good and fine, but the singular spirit that Avraham and Yitzchak and Yaakov and the Shevatim represented, the spirit that emanated from the essence of their beings and that was perpetuated in their children afterwards, that spirit was stifled. When the Jewish people were immersed in the Egyptian culture, they could not express themselves in their own modes of expression. Their inner beings remained unarticulated. They were forced into a situation where they found themselves speaking an alien language, literally and figuratively.

50

And this was their exile. So the Almighty said, "I took you out of Egypt. I removed you from the situation of your exile. There are no more metzarim. The narrow boundaries that hemmed you in and stifled the expression of your own inner selves no longer exist. You are no longer living in an alien culture and driven to express yourselves in terms and concepts that do not reflect what is in your own souls, in your own inner essence. You have been emancipated. You are free to express yourself in the way that is most natural to yourselves. Open your mouth wide, and I will fill it. Forget the narrowness and the constriction. Open your mouth wide, and let the fullness of yourself emerge. Harchev picha. Open your mouth wide, and I will help you find the natural expression that you seek."